

Pre rodičov a pedagógov

Jan Svoboda

Agresia a agresivita v predškolskom a mladšom školskom veku

PhDr. Jan Svoboda vyučuje na pedagogickej fakulte Ostravskej univerzity v Ostrave. Pôsobí ako poradenský psychológ, supervízor a akreditovaný lektor pre všetky typy školstva.

Cieľom autora knihy je oboznámiť čitateľa s možnými príčinami nevhodného správania dieťaťa, žiaka a tiež uviesť koncepčné možnosti nápravy. Uvedením konkrétnych kazuistík (typických ukážok jednotlivých ťažkostí) chce povzbudiť čitateľa k realizácii čiastočných úprav technického charakteru, ale aj úprav svojho správania a postojov. Môže byť aj inšpiráciou k pochopeniu čitateľa samotného, výzvou, aby neopakoval chyby, ktorými si vo svojom vývine sám prešiel.

1. Časť

Vývinové úlohy dieťaťa

Ranné fázy vývinu dieťaťa

1. - 2. rok

Súčasná vedecká poznatky opakovane prinášajú dôkazy o nezastúpiteľnosti matky minimálne v rannej fáze vývinu dieťaťa. Matka zodpovedá pocitu, ktorý v neskoršom veku označujeme slovom „JA“. Jej strata a odlúčenie od nej má hlboké následky. Dnes už vieme, že nedomojkané deti osobne menej zaangažovaných matiek sústredených na kariéru sú neskôr špičkovito disciplinované v osobnej hygiene, špecializujú sa na zdravú výživu, veľmi úzkostne prijímajú produkty, u ktorých nepoznajú pôvod, ale len problematcky sú schopné prežívať uvoľnenie a intimitu. V dospelosti sú potom často intelektuálne úspešné, ale ľudsky nešťastné.

Keď chceme zaručiť ľudskému jedincovi kvalitný základ pre vývin a znížiť na minimum potenciál závislosti na drogách a ďalších náhradných činnostiach a látkach, je predovšetkým

nevyhnutné primárne rozhodnutie ženy, či je ochotná nielen porodiť, ale takisto vstúpiť do role matky.

3. rok

Okolo dvoch rokov je dieťa schopné uvedomiť si vlastné zážitky a pripomínať si ich pomocou hry. Hra je často veľmi očistný proces, najmä pokiaľ ide o negatívne zážitky.

Od troch rokov je hra premyslenejšia, dieťa spája informácie, pomocou hry sa snaží uchopiť dianie vo svete. Tiež začína pripúšťať, že svet nie je „ním ovládaná hračka“, že funguje i mimo jeho želania. Začína byť otvorené pochopeniu spolupráce, prehľbuje sa imitačné učenie, prispôsobovanie sa. Na druhej strane nastupuje tzv. obdobie vzdoru. Dieťa chápe čo si dospelí želajú i to prečo si to želajú, ale nie je schopné im vyhovieť. Je paralyzované vlastným konaním. Táto disharmónia vedie k jeho hnevu a prejavom bezvýchodiskovosti, ktoré sú okolím často nazývané agresiou. Dieťa nevedomene testuje pevnosť hraníc (limitov), ich charakter, prístup a hranice tých, ktorí limity presadzujú. Preto je veľmi dôležité, aby boli jednotné a rovnako vyžadované od všetkých, ktorí sa na výchove dieťaťa podieľajú.

Významnú úlohu začína mať otec. Muž býva inšpiratívny v potrebe dieťaťa experimentovať, veci ohmatávať a skúšať. Dáva dieťaťu podnety, ktoré môže do hĺbky spoznávať. Menej podnetov je vhodnejších, pokiaľ sú skúmané do hĺbky.

Význam má aj výber hračiek: úplne nevhodné sú tie, ktoré sa „hrajú sami“ a dieťa len stláča gombíky (napr. štekajúci, chodiaci plyšový psík). Berie mu to možnosť rozvíjať predstavivosť, fantáziu a kreativitu.

Pri hre je dôležitá prítomnosť autority, ktorá odpovie na otázky dieťaťa, poskytne upresnenie a nové podnety. Veľký význam hrá pokojný výraz tváre dospelého, ktorý dáva dieťaťu pocit bezpečia a chuť pokračovať v experimentovaní.

Na rozvoj kreativity a potenciálu ku spolupráci dieťaťa s rodičom majú kontraproduktívny vplyv psychické tresty. Vety v zmysle: „Takéhoto ťa nemám rada,“ alebo ešte horšie: „To nie je náš chlapček, kam sa stratil ten dobrý chlapček, tohto nechcem, tento ma hnevá,“ dieťaťu doslova ubližujú, pretože ono ešte nevie svoje správanie ovládať tak ako by samo chcelo.

4. – 5. rok

Pre toto obdobie je typické najmä tzv. magické myslenie. Dieťa žije okamihom bez uvedomenia si dôsledkov svojho konania. Je veľmi aktívne, odpočíva len niekoľko minút počas dňa. Pasívne správanie je prejavom neistoty a obáv. Najčastejšie je prevzaté od staršieho súrodenca.

Dieťa v tomto veku ťažko rozlišuje skutočnosť od fantázie, prelína sa mu snová a bdela realita. Preto sú teraz dôležité uspávacie (večerné) a prebúdžajúce (ranné) rituály. Pre

pochopenie je dôležité ponúknuť príklad pomocou príbehu, čítať kvalitné naozajstné rozprávky.

Načúvať dieťaťu má veľký význam. Než začneme odpovedať, je potrebné zopakovať podstatu toho čo nám dieťa povedalo, aby malo priestor upresniť to. Tým ho učíme sa vyjadrovať a tiež máme ako rodičia väčší prehľad o dianí v jeho vnútornom svete. Dieťa potrebuje dobrého poslucháča a zrkadlenie vo forme spätnej väzby. Je potrebné dávať si pozor, aby sme nehodnotili to, čo dieťa povie a reagovali pokojne. V opačnom prípade sa dieťa uzavrie, bude málo rozprávať a o to viac vnútorne prežívať. Následkom sú často nočné mory a desy.

6. -7. rok

Dieťa prechádza z materskej na základnú školu. Prvé významné a v zmysle prírody nelogické poznanie už má za sebou zo škôlky: pobyt v jednom priestore s väčším množstvom rovesníkov. Na takúto situáciu dieťa nie je od prírody pripravené. Je pripravené zaradiť sa do hierarchie buď podľa veku, alebo podľa hrubej sily, čo by sa bez prítomnosti pani učiteľky začalo spontánne odohrávať. Pokradmo by sa začala vytvárať hierarchia podľa hrubej sily.

Na základnej škole je jasne definovaná autorita najvyššia, autorita, ktorá deti neopúšťa. A tou je „pani učiteľka“. Nenahrádza matku, ako by sa mohlo zdať. Je zástupcom toho najvyššieho, čo je možné v školskom prostredí dosiahnuť. A preto sa jej deti chcú podobať, usilujú o jej priazeň. Tým naplňajú prírodný dej – tvorbu hierarchie smerom k najvyššej autorite. Začína sa uplatňovať obsah pojmu „vzor“. V škole i doma platí to isté. Dieťa naplno využíva napodobňovanie. Keď vidí rodičov doma pri počítači, chce tiež sedieť pri počítači, keď je svedkom telefonovania, tiež chce telefonovať. Pripadá si znevýhodnené, keď nemôže vykonávať to isté.

V organizme dieťaťa sú dve základné tendencie, ktoré nesú zodpovednosť za jeho smerovanie – pud sebazáchovy a zvedavosť. Čím viac sú obe uspokojované, tým je pre organizmus dieťaťa pravdepodobnejšie, že si zabezpečí vyššiu priečku v hierarchii triedy smerom k vzoru, vrcholu, teda k priazni pani učiteľky. Preto deti, ktoré pociatia zo strany vyučujúcej chlad, tušia, že sa na rebríčku hierarchie prepadajú, rezignujú, stratia záujem o výuku a venujú sa iným činnostiam. To všetko dokáže pani učiteľka majstrovsky regulovať k lepšiemu, ale i k horšiemu. Záleží na jej emočnom rozpoložení a schopnosti empatie.

Nebezpečnou tendenciou súčasnosti je nadmerné množstvo krúžkov. Dieťa je učené, že sa bude cítiť platným a jeho život bude zmysluplný len vtedy, pokiaľ bude schopné podávať výkon. Naučí sa „nemyslieť na seba“, zníži svoju schopnosť mať len tak radosť z bytia, existencie. Naučí sa byť výkonnou jednotkou, ktorá neustále uniká od seba k vonkajšiemu svetu. Základom tohto trendu je rodina, ktorá nenachádza témy na rozhovor zo svojho streda a nedochádza v nej k vzájomnému zdieľaniu. Dokáže mať len vonkajšie témy – šport, kultúra, práca matky a otca a dochádza k porovnávaniu, rozborom či analýzám situácií.

8. - 9. rok

Štandardne sa toto obdobie – stredné pásmo mladšieho školského veku – opisuje ako obdobie relatívneho klúdu. S tým je možné súhlasiť, pokiaľ sa zameriame na vonkajšie prejavy detského organizmu. To podstatné sa deje v aktivite mozgu. „Usádzajú sa“ doposiaľ získané vpečatenia, dieťa si uvedomuje svoju samostatnosť a preberá zodpovednosť samé za seba pri činnostiach ako prijímanie jedla, vyprázdňovanie, starostlivosť o seba a časť voľného času. Nezastavuje sa ani snaha o poznávanie vonkajšieho sveta. Ak sa primárnym zdrojom záujmu stáva mimoškolská aktivita, môže to viesť k zásahu rodičov vo forme podmienenia uhradenia poplatku za krúžok prospechom dieťaťa v škole. Dieťa v tomto veku chápe takéto vyhrážky a zákazy ako pomstu. A postoj k pomste je úplne iný ako k zákazu. Vytvára sa pole pre vznik pocitu viny, prípadne dochádza k ochromeniu snahy byť samostatne aktívny.

Rodičia i učitelia tento vek často podceňujú, dieťa navonok nikoho neohrozuje a jeho aktivita sa zdá kultivovaná. Podstatné je mať na pamäti, že jeho aktivita je iba zvnútornená, obsiahnutá v zvyšujúcej sa hĺbke prežívania.

10. rok

Zhruba v tomto veku u dieťaťa vrcholí jeho orientácia na čítanie emócií autority (matka, otec, učiteľka...), ktorá je nablízku. Dieťa reaguje predovšetkým na prejavenu emóciu a až potom na vyslovené slová.

Pokiaľ je v rodine napätie, rodičia prežívajú krízu vzťahu, ale snažia sa všetko racionálne zvládať, dieťa atmosféru plne vníma a zachová sa podľa nej. Buď prevezme réžiu a začne na seba pútať pozornosť, alebo sa uzatvára a komunikuje len minimálne, aby situáciu nezhoršilo. V školskej triede je situácia podobná. Pokiaľ je pani učiteľka zranená vplyvom osobného života, jej zranenie sa okamžite premieta do emocionálneho naladenia detí. Výsledkom sú časté agresívne prejavy a nesúlady v triede. Pokiaľ je to opačne, dobrá nálada pani učiteľky pozitívne ovplyvní i náladu všetkých žiakov. Tento jav prebieha už od materskej školy, kde je ľahko pozorovateľný.

Táto prispôsobivosť emočným prejavom pravdepodobne pochádza z veľmi dávnej doby, kedy sa dieťa muselo prispôbiť dospelým, aby im porozumelo a zbytočne neprovokovalo ich ventiláčnu reakciu, ktorej by sa stalo obeťou.

11. rok

V jedenástom roku vrcholí smer psychického vývinu dieťaťa, aby predal štafetu telesnému smeru so všetkými dôsledkami, ktoré prináša nástup puberty.

Ide o druhé obdobie ľudského života, ktoré je charakterizované dávaním otázok smerom von ku svetu. Tentokrát cieľom nie je dávanie, teda fascinácia z toho, že viem otázku sformulovať, cieľom je získať odpoveď. Overiť si, že svet bude skutočne reagovať na moje vyjadrenie, získať potvrdenie, že som jeho súčasťou a že ma akceptuje.

Pokiaľ má dieťa šťastie a najbližšie okolie na jeho otázky trpezlivo reaguje (často tak hlboké, že je neľahké na ne odpovedať, hneď na to zas naivné či urážlivé), naďalej mu ostáva chuť pýtať sa dospelých a zverovať sa im. Pokiaľ toto šťastie nemá a kvôli nechuti, netrzeplivosti či hanbe odpovede neprichádzajú, dieťa sa prestáva pýtať, lebo nechce riskovať, že bude nepochopené. Uzatvára sa a začne hľadať iné informačné zdroje. A to je v dnešnej dobe veľmi jednoduché i so všetkými negatívnymi dôsledkami: sociálne siete, internet...

Kvalitní učitelia si to všetko uvedomujú a snažia sa na otázky žiakov reagovať. Vedia, že tie môžu byť na hrane únosnosti etických a morálnych noriem, napriek tomu so žiakmi diskutujú. Výsledkom je dôvera k učiteľovi, zvýšená motivácia k príprave na vyučovanie jeho predmetu a možnosť včas zachytiť negatívne tendencie, ktoré v nasledujúcom životnom období môžu spôsobiť až doživotné stopy.

12. rok

Obdobie dvanásteho roku je v mnohom zásadné, najmä u chlapcov. Vek je možné charakterizovať hneď tromi nutkavými tendenciami: *experimentácia, partia, umelé inštitúcie*. Predpokladom ich naplnenia je vzťah k bolesti, ktorý sa mení. Deti znesú v 12 rokoch omnoho väčšiu bolesť než predtým bez väčších následkov.

Experimentácia – Chlapci potrebujú zistiť, čo všetko znesie ich telo. Vyhľadávajú extrémne situácie a sami ich vytvárajú. Šiestaci sa v triede radi, často a dosť tvrdo fyzicky napádajú. Na zranenia získané v boji vedia byť až hrdí. Sú dôkazom ich výdrže.

Dievčatá neexperimentujú so znášaním fyzickej bolesti, zameriavajú sa na svoj zovňajšok, úpravu tela, vlasov, líčenie tváre. To priamo súvisí s fyzickými zmenami typickými pre toto obdobie, rastom druhotných pohlavných znakov, nástupom menštruácie a podobne.

Rovesnícka partia – Dôležitou vývinovou úlohou je patriť do skupiny. Nutkanie je tak silné, že názor partie sa stáva dôležitejším než názor učiteľa a rodičov. Výhodu majú deti, ktoré navštevujú krúžok, kde partia je základom činnosti. Ideálny je napríklad krúžok dobrovoľných hasičov, alebo skautský oddiel, pretože sú tu zastúpené obe pohlavia, vyžaduje sa tu disciplína, tímová spolupráca a intenzívne pohybové aktivity. Z bojových umení je najideálnejšie aikido, kde sa využíva k boju sila nepriateľa, učí sa meditovať, sústrediť myšlienky a vyžaduje sa disciplína. Takto sú naplnené viaceré požiadavky tohto veku: práca s telom, kontakt s bolesťou a príslušnosť do skupiny rovesníkov. Pokiaľ dieťa nemá takúto možnosť krúžku, je pole otvorené k vyhľadávaniu pouličnej partie, či boju o získanie statusu na pôde školy. Prináša to veľkú dynamiku a napätie v triede. Vyústiť to môže v kohézny alebo roztrieštený kolektív. Laickým znakom dobrého kolektívu je schopnosť oboch pohlaví ľahko vzájomne spolupracovať.

Pochopiť zmysel umelej inštitúcie je treťou úlohou tohto vývinového obdobia. Pri jej naplnení dvanásťročný jedinec začne chápať zmysel úradov a funkcií ako sú mestský úrad, primátor, riaditeľ školy, parlament, prezident a ďalších. K pochopeniu významu slúži vyššie zmienená

snaha patriť do skupiny, partie. Každá partia má svojho vodcu, určitú štruktúru a hierarchiu členov, svoje normy a ciele. Rovnako ako umelo vytvorené inštitúcie a funkcie. Porovnávaním známych organizačných štruktúr je vhodné vysvetľovať žiakom i zmysel umelých inštitúcií (politických strán, parlamentu, úradov, rolu prezidenta, či ministra). Vzhľadom k silnému tlaku médií, ktoré nenesú žiadnu zodpovednosť, chrliac samé senzácie a škandály, je štandardná rodina, zmanipulovaná skreslenou mediálnou prezentáciou, v naplnení tejto úlohy väčšinou bezmocná. Je teda hlavne na učiteľoch, aby dokázali korigovať novinové, internetové a televízne informácie. Vyrastá totiž populácia vychovaná médiami k averzii k politikom, úradníkom, voľbám a v konečnom dôsledku i k zásadným princípom riadenia demokratického štátu. To spolu s ostatnými dejmi vedie k rastúcemu anarchistickému hnutiu, prípadne k obavám z budúcnosti.

Prechodové rituály dvanásťročných

Technokratická kultúra západnej civilizácie je na planéte Zem jedinou, ktorá nemá u zhruba dvanásťročných chlapcov tzv. prechodový, iniciačný rituál. Ten nájdeme v najrôznejších podobách u mnohých národov od Laponska po Papua Novú Guineu. Je zjavné, že nie je zbytočný, má svoju hĺbku, silu a zmysel. Princípom je absolvovanie skúšky, zvládnutie fyzickej bolesti a potom slávnostné prijatie chlapca dospelými mužmi spoločenstva. Ak je rituál absolvovaný, získava jedinec status dospelého a preberá za seba plnú zodpovednosť. Nie je odsúdený byť večným dieťaťom, meniť slobodu a slobodné konanie za nezodpovednosť či vyhľadávať extrémne situácie a športy. Prešiel rituálom, ktorým prijal status dospelého, zrelého, vyspelého jedinca, ktorý vie prebrať zodpovednosť nielen za seba, ale i za tých, ktorí ešte dospelými nie sú.

Pretože technokratická spoločnosť žiadne prechodové rituály neponúka, zostáva všetko na rodičoch. Vývinu pomôže najmä, pokiaľ otec, strýko, alebo iná mužská figúra významná v živote chlapca, ponúkne najjednoduchšiu a overenú formu rituálu, akou je prechod horami. Chlapec a otec si každý sám zbalí batoh minimálne na tri noci a vyrazia do hôr. Budú spať pod širákom, v najhoršom pod stanom. Počas chôdze je priestor na mlčanie i dialóg, s najväčšou pravdepodobnosťou dôjde i ku krízovej situácii, keďže aktérom chýba komfort. Ide o hľadanie rýdzosti. Po návrate a adaptácii na bežné podmienky otec synovi blahozelá, že všetko zvládol a víta ho medzi dospelých. Následne už vždy klope na dvere kúpeľne a detskej izby, keď chce vstúpiť. Matka už neupratuje v jeho izbe, syn je vyzývaný, aby si upratil v čase, keď ostatní členovia, matka, upratujú v ostatných priestoroch bytu, domu.

Takisto prechod dievčaťa v ženu si zasluhuje našu pozornosť. A to v období nástupu prvej menštruácie. V súčasnej komerčnej spoločnosti je tendencia vychovávať dievčatá buď ako sexuálne objekty (voľba miss, predkladanie celebrit s atraktívnymi telesnými proporčnými deformáciami), alebo bezpohlavné stvorenia, ktorých ženskosť obmedzuje vo fyzickej či mentálnej výkonnosti. Najst' kvalitný ženský vzor je ťažké. Preto si dievčatá často hľadajú vzory medzi príslušníkmi opačného pohlavia. O to dôležitejší je v rodinnom prostredí pripravený aspoň tichý rituál, kedy matka s dcérou pôjdu spolu na niečo typicky ženského, čo

je v danej lokalite možné, napr. návštevu manikúry a podobne. V rámci tejto akcie ženskosti je priestor na rozhovor i o intímnej hygiene a je veľmi dobré, keď matka pridá svoj príbeh z onoho obdobia. Otec potom daruje dcére kvetiny a blahoželá jej k novej, nezvratnej etape života, k dosiahnutiu ženstva. Potom nasleduje slávnostný obed či večera. V ďalších dňoch už otec klope na dvere kúpeľne a detskej izby a žiada o povolenie vstúpiť. Stáva sa nemysliteľným, aby v neprítomnosti dcéry niektorý z rodičov prezeral jej osobné veci, vstupoval do počítača, či nerešpektoval iné osobné teritórium.

Hoci tieto rituály môžu byť prijímané rozpačito, skúsenosti z rodinného poradenstva naznačujú, že sa to opláca. Vzťahy otcov a synov sa posilnia a skvalitnia. Dcéry dokážu omnoho ľahšie prijať svoje ženstvo a nebudú smerovať k roli androgýna, bezpohlavného jedinca súperiaceho kedykoľvek s kýmkoľvek. Všetko záleží na rodičoch.

13. rok

V trinástich dochádza k orientácii na teoretickú rovinu komunikácie – slová. Slová hovorené, ale najmä počuté. V trinástich nedokážeme nepočuť. Nevieme vypnúť audio kanál. Kľúčové slovo tohto obdobia je „počujem“. Tlak je tak veľký, že dospievajúci organizmus si musí vytvárať obranné mechanizmy proti počutému.

Prvou, najčastejšou formou obrany je nereagovať na počuté. I keď mladý človek dobre vníma čo mu je hovorené, správa sa, akoby nepočul a nereaguje. Keď je opakovane vyzývaný k reakcii, dôjde k prudkej odpovedi z jeho strany, často za použitia agresívneho tónu, často i slovami na hranici sociálnej únosnosti. Požiadavku totiž počul, len potreboval nereagovať.

Ďalšou obrannou reakciou proti sile slova, je vytváranie prezývok, skomolenín, tvorba slovných novotvarov, netradičné spájanie slov tzv. slovný cynizmus.

Tretou najčastejšou obranou je vulgárne vyjadrovanie často doplnované vulgárnymi gestami. Rozdiel medzi pohlaviami neexistuje. U oboch slúži na prebitie tlaku, ktorý slová dokážu v trinástich rokoch vyvolať. Má všeobecnú funkciu – uvoľnenie negatívneho emočného pretlaku. To má veľký význam najmä v súvislosti s nadmerným vnútorným prehrávaním reálnych dialógov. Dospievajúci sa dokáže donekonečna trýzniť slovami, vyslovenými na jeho adresu. Dôkazmi sú listy na rozlúčku detských samovrahov, alebo príbehy dievčat s mentálnou anorexiou, ktoré citujú tvrdé slová rodičov o ich pôvodnej postave. Rovnako sa množia tragické udalosti v súvislosti s kyberšikanou, ktorá neraz útočí na fyzickú stránku dievčat, ktorá je v tomto období základom ich veľkého pocitu neistoty a preto je „skvelým“ terčom útokov s cieľom ublíženia.

14. rok

Vrchol puberty. Hormonálna báza je výrazne nevyvážená. Dochádza k prežívaniu častých zvrátov nálad, vnímania sebaobrazu i chápania okolia. Vrcholí proces individualizácie, snaha

o psychickú nezávislosť na rozhodovaní a názoroch rodičov. Zároveň hrozí osamelosť a vyčlenenie. Prevenciou je niekam, k niekomu patriť.

Veľkú rolu hrajú v tomto veku vzory. Tie nosné sú väčšinou postavy fyzicky, či časovo vzdialené – objavitelia, cestovatelia, najbohatší muži či ženy sveta – blízke sú vďaka rovnakým túžbam a záujmovej orientácii štrnásťročného. Iné vzory, tie situačné (nestále) – speváci, herci, športovci, modelky a pod. – nevedú k identifikácii, slúžia skôr k profilovaniu vlastných aktuálnych cieľov a záujmov, bohužiaľ povrchných, v túžbe zviditeľniť sa a zbohatnúť. K tomu dosť prispievajú komerčné médiá, ktoré zdôrazňujú iba vysoké zárobky, opomínajúc veľmi často zdeformovaný životný štýl, ktorý tieto celebrity sprevádza.

Sociálne dozrievanie jedinca tohto veku možno vyjadriť vetou: „Chcem, čo cítim, a neviem čo.“ Orientáciu kam sa bude jedinec uberať, určuje móda a súčasné životné štýly. Aktuálne je profilovaných 15 štýlov, ktoré majú svoju módu, názory na život, vzťah k autoritám. Dynamika vývoja štýlov je veľká, vznikajú stále nové a niektoré zanikajú. Pre rodičov a pedagógov má zmysel sa v tématike štýlov aspoň trochu zorientovať, lebo práve tých generácie starších môžu ohrozovať a to z nevedomosti (viď kniha *Kmene*, BIGGBOSS, 2011).

15. rok

Jedinec sa začína aktívne zaujímať o svoje práva a povinnosti zo strany spoločnosti smerom k nemu. Kľúčové slová tohto obdobia sú „smiem“ a „nesmiem“. Študujú školský poriadok so zámerom nájsť medzery, cez ktoré je možná sebaaprezentácia. Klasickým príkladom je akcia niekoľkých chlapcov deviatej triedy, ktorí si v rámci pitného režimu nosili do školy nealkoholické pivo a z plechoviek a fliaš ho demonštratívne popíjali cez prestávky na chodbách.

Pokiaľ v rodine neboli už skôr kvalitne ustálené hranice (limity) a rodičia sa ich pokúšajú stanoviť až teraz, býva ich snaha márna. Snaha ovládať a regulovať správanie 15 ročného „dieťaťa“ je spravidla stále menej úspešná a dochádza k veľmi nepríjemným konfrontáciám, zvlášť, keď dospievajúci rodičom príliš nedôveruje.

16. rok

Kľúčové slovo tohto obdobia je „telo“. Organizmus sa pripravuje na významnú vývinovú etapu a tak velí mladému jedincovi modelovať telo podľa životného štýlu, ktorý nasleduje a je pre neho identifikačný. Nejde zďaleka o „antický ideál“. Telo v životnom štýle „Snickers“ je modifikované úplne inak, než v „Emo“ štýle, prípadne v štýle „Skinheads“. Zároveň sa vyostroujú vzťahy medzi rôznymi skupinami toho či onoho štýlu. Predstava staršej generácie, že v šestnástich rokoch „už dostávajú rozum“ a „chcú niečím byť a niečo dokázať“, je v blahobyte, v ktorom dnešné deti od narodenia vyrastajú, často mylná. Trend vzdelávať sa a dosahovať čo najlepšie výkony patrí v súčasných životných štýloch k tým menšinovým.

17. rok

Dlhodobé výskumy mládeže naznačujú, že to, čo mladí nevyskúšali do sedemnásteho roku života, už veľmi pravdepodobne nebude ich hlavnou doménou a to rovnako v oblastiach spoločensky uznávaných i sociálno-patologických. Hlavnou úlohou tohto veku je „experimentácia s partnerstvom“. Nie nutkavo zažiť sex, ide o snahu prežiť partnerstvo so všetkým čo k tomu patrí. Zamilovanosť, vzťah, sklamanie. Ide o tak silnú tendenciu, že prekoná všetko ostatné. Napríklad chuť vzdelávať sa je v 17 najslabšia za celú dobu školskej dochádzky. Neklesá chuť mladého človeka poznávať, nízka je jeho ochota prijímať informácie vzdelávaním, teda také, ktoré považuje za neaktuálne a nepotrebné.

18. rok

Kľúčové slovo je „začiatok kariéry“. Vrcholí snaha dokázať sebe i svetu vlastnú samostatnosť a to i ekonomickú. Plnoletí by radi nastúpili na brigádu, aby legálne získali vlastné peniaze. Nakoľko to v dnešnej dobe nie je tak jednoduché, sú ochotní pristúpiť i na aktivity, ktoré sú z celospoločenského hľadiska skôr nevítané či priam ohrozujúce. On-line stávky, aktivity predstierajúce výchovu jedinca k burzovému spôsobu zarábania peňazí a pod.

Tendencia k oslabeniu vplyvu autorít je všeobecným rysom vývinu už od 15 roku. Mladý človek túži zariskovať a skúsiť samostatný život v neistote. V blahobyte táto možnosť chýba a túto túžbu nahrádza koketéria so školskou dochádzkou, bojkot autorít a radikalizmus. Z toho vyplýva nevyhnutnosť kontroly a nedôvery k adolescentom. Vďaka radikalizmu sú schopní veľmi rýchlo sa nadchnúť pre nejakú ideu, ale rovnako rýchlo ju aj opustiť. Túto vývinovú danosť v kombinácii so zníženým vplyvom autorít je dobré nepodceňovať ani na úrovni rodiny ani z celospoločenského hľadiska.

Volné spracovanie a preklad z českého originálu „Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku“ (str. 7 - 27) – Mgr. Eva Mrláková Vojtková, psychologička CPPP a P DS